

ALBANISCHE MÄRCHEN,
Herausgegeben und übersetzt von
MARTIN CAMAJ und UTA SCHIER-
-OBERDORFER, Eugen Diederichs
Verlag, Düsseldorf—Köln 1974, 276 str.

U poznatoj njemačkoj kolekciji »Die Märchen der Weltliteratur« pojavila se 1974. godine jedna vrlo interesantna knjiga. Riječ je o zbirci **Albanske priče**, koju su uredili i preveli Martin Camaj, albanolog iz Münchena i Uta Schier-Oberdorfer. Ta knjiga nije za nas zanimljiva samo kao otkriće svijeta albanskoga usmenoga kazivanja već i stoga što je autor u zbircu uvrstio šesnaest još neobjavljenih priča s Kosova, koje je sam sakupio i zabilježio u Njemačkoj. Čudno je da unatoč velikom broju Albanaca koji žive na Kosovu prištinski »Glasnik Muzeja Kosova i Metohije«, koji izlazi od 1956. i do sada je tiskano dvanaest brojeva, na svojim stranicama nije objavio nijednu albansku pripovijetku (ili studiju o usmenim kazivanjima), nego samo nekoliko studija o usmenoj poeziji.

Specifično je za Albaniju, gdje prvi pisani spomenik datira tek iz 15. stoljeća, da je upravo usmena književnost bila glavno vrelo pisanoj. Zbog toga se sve do danas usmena književnost sačuvala u neobično živom obliku, ona neprestano funkcionira u malim pripovjedačkim grupama u Albaniji, ali i u albanskim jezičnim zajednicama izvan Albanije, od kojih su najveće u Jugoslaviji, Italiji i Grčkoj.

Budući da se u nas gotovo ništa nije pisalo o albanskim pričama, osvrnut ću se, uglavnom prema pogovoru autora zbirke koju prikazujemo, nešto opširnije na povijest istraživanja i bilježenja pripovijedaka.

Prvi zapisi potječu iz 1854. kada je J. G. von Hahn objavio prve priče. Slijedili su K. H. Reinhold (1855), te Giuseppe Pitre i Domenico Comparetti, koji su 1875. prvi put publicirali italo-albanske priče. (Isti su autori u to vrijeme objavili i jedan svezak talijanskih narodnih priča.) Sakupljačku su djelatnost u Albaniji pod utjecajem evropskog romantizma posljednjih desetljeća prošlog stoljeća potakli Th.

Mitko i Spiro Dino, pripadnici albanskog oslobodilačkog pokreta Rilindja. Istovremeno se javlja veći broj sakupljača i u Albaniji i u dijaspori. Međutim, pravi početak temeljitog i znanstvenog istraživanja usmenog pripovijedanja u Albanaca označuje tek zbirka Maximiliana Lambertza **Albanske priče** iz 1922. i ostali tekstovi albanske etnologije. Pedesetih godina ovog stoljeća započinje i u Albaniji sustavno proučavanje i bilježenje priča pod rukovodstvom Komisije za folklor (koja 1960. prerasta u samostalni institut) pri Institutu znanosti u Tirani. Do tada je bilo sakupljeno oko 6700 stranica teksta usmenih kazivanja, od čega je Institut do sada izdao tri sveska **Mbledhës** i četiri sveska **Proza Popullore**; uglavnom su to ponovo objavljeni neki stariji tekstovi. Posljednjih dvadesetak godina dijalektolozi objavljuju bajke i šaljive priče u časopisu »Buletin«, i to tako da vjerno prenose magnetofonske zapise kako bi sačuvali kolorit i pripovjedački stil.

Izvan Albanije (na Kosovu i u Italiji) sakupljen je vrijedan folkloristički materijal, koji se povremeno objavljuje uglavnom u albanskim časopisima u Prištini i Rimu. Osim toga u Prištini su do sada tiskana četiri sveska folklorističkih zapisa koje su sakupili Anton Cetta i H. Kajtazi.

Nego, vratimo se zbirci koju prikazujemo. Autor je izvrsno prezentirao cjelokupnost pripovjedačkog repertoara Albanaca i nije se povodio samo za estetskim kriterijima. Tako su se u zbirci našle i dvije priče koje su u stvari prepričane balade (inače vrlo raširene u Albaniji). Kazivačice su (od kojih jedna već petnaest godina živi u New Yorku) znale samo sadržaj i poneke strofe kojima su povezale pripovjedne dijelove. Interesantno je kao podatak da je bio velik broj mladih kazivača (radnika, studenata, đaka).

Specifičnost je i, po mojem mišljenju, jedna od najvećih vrijednosti ove knjige što je autor uvrstio uglavnom suvremene zapise — čak 68 priča potječe iz posljednjih desetak godina, 12 je iz tridesetih godina, a samo su dvije sa prijelaza stoljeća. Autor je čak neko vrijeme bio s našim radnicima s Kosova koji borave na privremenom radu u Njemačkoj, te je prisustvovao i jednoj pripovjedačkoj seansi uz ka-

min. Od njih je čuo da je tradicija pripovijedanja među Albancima neobično živa: još se uvijek priča za vrijeme raznih blagdana (državnih i vjerskih), proslava u kući, u većim društvima, pri obavljanju nekih zajedničkih poslova. Mladi kazivači uvijek pričaju u duhu tradicije svoje obitelji ili najstarijeg člana, koji kritizira i procjenjuje njihovo kazivanje. Jedan od boljih kazivača bio je i dvadesetdvogodišnji Avdyl Dragideli iz okolice Peja s Kosova. Radnik je, ima osnovnu školu, govori srpski kao drugi jezik i vrlo je vezan uz obiteljsku tradiciju. Priče je naučio od svog devedesetogodišnjeg ujaka, pred kojim ih je morao pričati, i tek kad je ujak ocijenio da ih Avdyl dobro pripovijeda, dobio je »oficijelno odobrenje« da ih kazuje umjesto njega.

Budući da je jedna od osnovnih odrednica usmene književnosti upravo u načinu komuniciranja u manjim zajednicama, šteta je što autor o tome gotovo ništa ne piše. On nam čak i ne govori tko je sve bio prisutan kada se pričalo uz kamin, kako je teklo kazivanje, da li je pričao samo jedan kazivač ili ih je bilo više, da li je netko poticao na pričanje, podsjećao na neke tekstove, kako su reagirali slušatelji, kako je dugo trajalo pričanje... Na takav način, koji je autoru bio dostupan, doznali bismo puno više o komuniciranju usmene književnosti u jednoj ipak zatvorenoj grupi i u specifičnim uvjetima. Isto tako autor nije pobliže govorio o repertoaru: npr. o sličnostima i razlikama repertoara Albanaca u Jugoslaviji, Italiji i Grčkoj, i o tome iz koliko je zapisa napravio ovaj izbor.

U usmenim se pričama uvijek mogu pronaći elementi koji kazuju o stvarnome životu; oni su često u minucioznim detaljima ukomponirani u tradicijsku strukturu usmenog kazivanja. U albanskim je pričama neobično realistično prikazan pejzaž u kojem se kreću likovi: to je mahom kamen i krš, a u ponekim pričama zabilježenim u južnoj Italiji sačuvani su i lokalni nazivi pojedinih mjesta. U pričama se mnogo govori o vođenju stoke na ispašu u određena godišnja doba, junaci sjede na turski način i puše duhan, siromašni će domaćini za goste zaklati jedinog pijetla u kući, opisana je al-

banska kuća, svadba. Važan je podatak o svakodnevnom životu albanske obitelji da je muškarac vrlo često dugo boravio izvan kuće: odlazio je u drugi kraj kao ratar, pastir, ili — danas — kao radnik u inozemstvo. Sve to dugogodišnje iskustvo saželo se u pričama na jednu jedinu rečenicu, koja se uvijek ponavlja kada to dopušta motiv priče. »On odlazi tražiti svoju sreću« — ili točno prema albanskome — »on odlazi da bi se izgubio u tuđini«. Događa se često, kao u priči br. 34 o sudbini jednog momka, da ga pri povratku ne prepoznaje ni žena.

U pričama zabilježenim u novije vrijeme često se javljaju različiti tehnički rekviziti (dalekozor, avion, revolver), koji se spominju i u albanskim junačkim pjesmama. U priči br. 13 o čovjeku koji je nekoć bio barun, vrug je napravio »kafić« u koji poziva mladića; u priči br. 21 o lopovu iz Malezije i lopovu iz Istanbula lopov bježi u avionu sa šest lijepih djevojaka. Nije nevažno kao podatak da je tu priču kazivao tridesetogodišnji student medicine koji sada živi s roditeljima u New Yorku, a pripovijedao je u dijalektu Puke, otkuda potječe. Isto se tako u novijim pričama osjeća kazivačeva distanca prema tekstu koji kazuje: on sam, najčešće nakon pauze (koja je grafijski izvršno označena crticama ili zarezima) komentira dio teksta koji je netom kazivao. U priči br. 35 o nesretniku koji nije prepoznao svoju sreću čovjek na putu sreće vučka i razgovara s njim, a kazivač komentira taj dijalog — »jer u ona su vremena govorile i životinje«. Ili u priči br. 16 o mladiću i čarobnjaku mladić na putu susreće lava »koji je pravio Kch! Kchch!«. Mladić mu odgovara »Tekua, tekua! Na, na!«, i sada slijedi kazivačev komentar: »kao što se govori kod hranjenja — i dao mu kruh«.

Priče koje je zabilježio Martin Camaj snimljene su magnetofonski, a zatim transkribirane, te prevedene na njemački. Koliko je važan autentičan magnetofonski zapis, ilustrirat ću nekim detaljima dviju varijanti jedne priče iz istoga kraja. Jedna je priča **Lakrdija i lira** iz zbirke Vladimira Bovana **Srpske narodne pripovetke sa Kosova i Metohije**, Priština 1976, a priča je preuzeta iz zbirke Janićija Popovića **Narodni običaji i umotvorine i**

igre sa Kosova, rukopis Arhiva MS u Novom Sadu, br. M. 7538, str. 78—85 (nema podataka o godini), a druga je priča **Nikad ne odluči odmah!** (br. 5 u zbirci o kojoj je riječ), snimio ju je u veljači 1974. autor, a kazivao je Halit Shala, tridesetpetogodišnji varilac iz Borja (kraj Drenice), Kosovo. Priča je inače vrlo raširena i govori o čovjeku koji je dugo radio u tuđini i nakon puno, puno godina sa plaćom od tri zlatnika (lire) putuje kući. Na putu u rodno selo noći u jednoj kući gdje uz vatru sjedi starac čija svaka riječ vrijedi zlatnik (odnosno liru). Čovjek žrtvuje svoju dvadesetogodišnju zaradu da bi čuo tri savjeta. Budući da se kasnije pridržavao tih savjeta, obogaćuje se, ne ubija svoju ženu i dalje sretno živi. Osnovni je fabularni tok istovetan u obje priče, s tim što je albanska priča u uvodnome dijelu mnogo realističnija: dva mjeseca iza svadbe čovjek ostavlja ženu u drugom stanju i odlazi u tuđinu, gdje ostaje dvadeset godina. Izraz je u pojedinim epizodama gotovo jednak: u srpskoj priči govore čovjeku »Svaka lakrdija — vredi liru«, a u albanskoj »Jedan zlatnik — jedna riječ«. Međutim, razlika je ipak uočljiva po osnovnoj dinamici pripovijedanja; dok pričanje u srpskoj priči teče mirno, prevladavaju aoristi i imperfekti, nema nijedne suvišne riječi, u albanskoj su česta baš ponavljanja sličnih izraza u rečenicama koje slijede jedna iza druge, što stvara posebnu živost. Npr. »Tamo kod kuće ostavio je trudnu ženu. Ostavio je ženu u drugom stanju.« Ili: »Kad je ujahao u vodu — u duboku vodu! — potonuo je.« Živom kazivanju pridone nose i uzvici, koji ponekad zamjenjuju čitavu rečenicu, a ne nalazimo ih u srpskoj priči. »Uzjahao je — vap — u vodu.« Taj isti dio u srpskoj priči glasi: »Tatarin zagazi u reku, zanese ga, obori s konjem, i on i konj udaviše se.« Albanska priča ima i kazivačev komentar teksta. Kad junak dođe do vode, »dolazi kraljev kurir — kako je to nekoć bilo — na konju«.

I na kraju dodajmo još da je knjiga opskrbljena znanstvenim aparatom: priče su razvrstane prema međunarodnom katalogu Aarne-Thompsona, navedena je sva važnija bibliografija i vrlo su detaljne bilješke uz svaku priču.

Ljiljana MARKS

SCHWÄNKE AUS MÜNDLICHER ÜBERLIEFERUNG, Authentische Tonaufnahmen 1952—1970 von JOHANNES KÜNZIG und WALTRAUT WERNER, Kommentare HANNJOST LIXFELD, Veröffentlichungen aus dem Volkskunde-Tonarchiv Freiburg des Instituts für ostdeutsche Volkskunde, Freiburg im Bresgau 1973, 118 str. +3 gramofonske ploče.

U prikazu ove knjige pođimo najprije od pojma »švank«, za koji u hrvatskom jeziku nema određenog termina, već je uvriježen naziv šaljiva narodna pripovijetka, »a uz to i specifični lokalni nazivi: pričice, šale, dosjetke, pošalice, pošurice, šurke, smješice, špajsi, sklapalice, naklapalice, prkolice, gačice, gonečice, rugalice i dr.« (M. Bošković-Stulli, **Usmena književnost kao umjetnost riječi**, Zagreb 1975, str. 139). Isto tako »pojam šaljive pripovijetke nije stilski, strukturalno ni tematski jedinstven, on obuhvaća komično, satirično, parodijski burleskno intonirane tradicionalne narodne pripovijetke s više ili manje razvijenom fabularnom osnovom« (n. d., str. 139). Max Lüthi smatra da švank nije posebna vrsta, već jedna od mogućnosti razumijevanja svake pojedine vrste. Slijedeći tu misao, on određuje posebno švank-legendu, švank-bajku, švank-predaju itd.

Ovoj publikaciji nisu zajedničke samo teme, tj. šaljive priče, već i kazivači, koji su svi odreda iseljenici iz nekadašnjih njemačkih naselja u Mađarskoj, Rumunjskoj i Jugoslaviji (zastupljeni su i neki iseljenici, mahom izbjeglice, iz Rusije). Već samim tim ta je građa interesantna i folkloristična, jer često zahvaća vrlo stare slojeve pripovijedanja, a i dijalektolozima, jer autentičan zapis daje »jezičnu sliku« kazivača koji je odrastao u drugoj zemlji i živio izoliran na svome jezičnom otoku. Tekstovi su prezentirani trostruko: imamo autentičan snimak na gramofonskoj ploči, njegovu točnu transkripciju na standardni njemački jezik, te paralelni zapis internacionalnim fonetskim pismom (notni su zapisi samo u tri primjera).